

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Барчук І.В.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІ- ДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

УДК 349.6+349.415

Актуальність. Необхідно відзначити, що турбота держави й широкої громадськості щодо збереження водних об'єктів України на даний час є недостатньою. Природа існування водних об'єктів ще далеко недостатньо вивчена. Більш того, зникнення будь-якого водного об'єкту може стати фатальним для життєвого циклу. До цього часу ведення водного господарства здійснюється переважно екстенсивним шляхом, що є недоліком і призводить до скорочення водних об'єктів, їх знищення, забруднення, засмічення, часткового або повного виснаження, до ухилення відповідних служб від проведення очисних заходів, послаблення охорони водних об'єктів. Тому слід розробити програму та здійснити заходи, спрямовані на відпрацювання екологічної стратегії, покликаної запобігти порушенню природної рівноваги.

Наукова новизна та ступінь дослідження. Над проблемою правового регулювання відповідальності за порушення режиму використання та охорони об'єктів довкілля України займалось ряд науковців, зокрема, В.І.Андрейцев, А.П. Гетьман, В.І. Гордєєв, Б.В. Єрофєєв, Н.Ф. Кузнецова, Н.Р. Малишева, П.С. Матишевський, В.Н. Пакутін, О.О. Погрібний, Ю.С.Шемшученко, Б.А. Широков, М.В. Шульга та ряд інших, але їх напруження стосувались або загального поняття кримінально-правової відповідальності або відповідальності щодо окремих природних об'єктів, в контексті малих річок дане питання поки що не розглядалось. Тому метою даної статті є висвітлення порядку притягнення винних до кримінальної відповідальності за спричинення шкоди водним об'єктам, зокрема, малим річкам, та внесенням пропозицій до чинного законодавства для усунення певних прогалин в ньому.

З'ясування суті та визначення поняття «забруднення», «засмічення» та «вичерпання» водних об'єктів, а також наукові розробки з проблем суспільної небезпечності злочину, передбаченого статтею 242 Кримінального кодексу України, обґрунтування кримінальної відповідальності за ці діяння, пояснення суті суспільної небезпечності цього явища мають

велике значення для правильної кваліфікації діяння винного і зміцнення законності.

Як зазначалось, в юридичній літературі недостатньо розроблені питання, що стосуються поняття «забруднення водних об'єктів», його змісту й ознак. Крім того, серед авторів опублікованих робіт по даній тематиці немає єдиної думки про зміст поняття «забруднення водних об'єктів». Автори висловлюють різні погляди про коло суспільних відносин, що становлять його суть. У цьому випадку, як нам здається, необхідно для більш глибокої деталізації пошукового поняття звертатися до його деталізації.

Насамперед, зупинимось на вивченні поняття „забруднення”, що вказане у диспозиції статті 242 Кримінального кодексу України. Згідно вищенаведеної статті, порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, - карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк [5].

Як бачимо, в статті КК України не розкривається зміст даного поняття, тому слід звертатись за його тлумаченням до Водного кодексу України. Відповідно до загальних положень ВК України під забрудненням вод слід розуміти надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин [1].

На думку ряду науковців, зокрема, В.В. Петров вважає, що забруднення - це (антропогенна) фізико-хімічна, біологічна зміна якісного стану природного середовища, що відбувається в результаті господарської діяльності і перевищує встановлені нормативи шкідливого впливу [7; с.86].

Наприклад, О.С.Колбасов, під забрудненням пропонує розуміти такі протиправні дії, що приводять до насичення природних запасів води різного роду забруднюючими речовинами і погіршенню в результаті цього фізичних, хімічних і біологічних властивостей води [4; с.74].

С.О. Генсірук під забрудненням вод вважає також дії, що спричиняють перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у воді, в результаті чого цей об'єкт стає частково чи цілком непридатним для одного або декількох видів водокористування [3; с.185].

Якщо О.С. Колбасов говорить лише в загальному про “протиправні дії”, то С.О.Генсірук та ряд інших науковців підкреслюють більш конкретно юридичне поняття забруднення, а саме - перевищення гранич-

но допустимих концентрацій шкідливих речовин, що є, на нашу думку, більш точним визначенням цього поняття.

На, наш погляд, щоб вдосконалити чинний Кримінальний кодекс України (ст.242) допоможе погляд Є.С.Тарханова, І.О.Рошина на цю проблему, де вони націлюють нас на розуміння закону, зазначають, що з правової точки зору найістотнішим у понятті „забруднення” є не стільки сам факт уведення в водне середовище забруднених речовин, скільки заподіяна цим шкода (інакше будь – який викид, навіть незначний, слід було б кваліфікувати як „забруднення”)[8; с.62]. З урахуванням викладеного, можна запропонувати два визначення забруднення водних об’єктів: перше – загальне й друге – кримінально – правове.

Під забрудненням вод, у юридичному аспекті, необхідно розуміти як зміни складу і властивостей води, так і процес надходження до неї сторонніх предметів, мікроорганізмів понад встановлені нормативи і вимоги до якості води.

Під кримінально – правовим забрудненням водних об’єктів у рамках ст.242 КК України, слід розуміти умисне або необережне, заборонене кримінальним законодавством діяння (дія чи бездіяльність суб’єкта), що полягає у забрудненні водних об’єктів, яке призводить до модифікації фізичних, хімічних чи біологічних властивостей складу вод до загибелі людей або їх захворюваності, масової загибелі об’єктів тваринного світу, або до інших тяжких наслідків, або створює небезпеку для життя й здоров’я людей чи навколишнього природного середовища, або виснаження водних джерел), сформульоване нами поняття має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення.

Ігнорування такого підходу веде до помилок у правозастосовчій діяльності. Так, із статистики матеріалів дослідження, проведених в Донецьку, до відповідальності були притягнуті ті особи, хто безпосередньо забруднив водні об’єкти, хоча у забрудненні були винні також особи, які виготовляли труби для очисних споруд, які будували очисні споруди тощо. Це суперечить чинному законодавству і не відповідає обов’язкам правоохоронних органів та суду в регулюванні зазначених кримінально – правових відносин[9; с.77].

Підводячи підсумок у цьому аспекті дослідження, необхідно відзначити, що в основному поняття „злочинного забруднення водних об’єктів” повинні бути покладені сформульовані законом протиправні діяння. Дотримуючись цієї логічної послідовності, можна стверджувати, що суспільна небезпека забруднення водних об’єктів (порушення правил охорони вод) як злочину визначається, по –перше, посяганням на встановлені в суспільстві відносини, що забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення та оздоровлення водних об’єктів;

по-друге, перерахованими вище факторами; по-третє, прямим зв'язком з іншими протиправними діями, які самі по собі є тяжкими злочинами; по-четверте, величезною шкідливістю, тяжкими наслідками.

У водному законодавстві, крім поняття “забруднення вод”, вживається також поняття “засмічення вод”. При цьому Водний кодекс України розрізняє зазначені терміни наступним чином: забруднення вод визначено як надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин, тоді як засмічення вод – це привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод[1].

Крім того у статті 242 ККУ відсутнє поняття засмічення водних об'єктів, яке для малих річок також завдає невинуватну шкоду. При засміченні водойми найчастіше відбувається не тільки захаращення самого дна, але і забруднення води. Друге є наслідком першого і, як правило, неминуче. Однак у більшості випадків тут існує визначений розрив у часі, що не дозволяє змішувати чи ототожнювати дані правопорушення. Тому доцільно вести мову і про засмічення водних об'єктів, в тому числі і малих річок, а не лише про забруднення.

В юридичній літературі з цього питання існують різні точки зору. Так, за думкою О.С.Колбасова, засмічення відрізняється від забруднення вод тим, що при засміченні сама речовина води не погіршується і може взагалі не змінюватися, а відбуваються несприятливі зміни в стані русел водойм за рахунок внесення в них нерозчинних відходів - деревини, металобрухту, шлаку, ґрунту і т.д. Засмічення, яке не призводить безпосередньо до погіршення якості води, викликає негативні гідрогеологічні наслідки, створює перешкоди водокористуванню, спотворює зовнішній вигляд водойм [4; с.78].

Під засміченням водних об'єктів, на нашу думку, слід розуміти – їхнє насичення такими речовинами у твердому, рідкому та газоподібному стані, коли вони у кількісному відношенні перевищують встановлені норми, що призводить до зміни їх властивостей та складу.

Отже, в унісон розкриття зазначеної проблеми необхідно відзначити, що в даний час важливими функціями незалежної держави Україна є охорона навколишнього природного середовища, забезпечення гарантії раціонального використання природних ресурсів, зокрема, водних об'єктів, як одного з основних компонентів середовища, в якому проживає людина. Гарантії й захист прав користувачів водних угідь передбачені ст.43 Водного кодексу України, де роз'яснюється, що права користувачів водних об'єктів охороняється законами й припинення права використання водних об'єктів може мати місце лише в ст.55 цього ж систематизованого нормативного акту.

Наведене вище дозволяє зробити висновок про необхідність внесення доповнень до ст.242 ККУ стосовно окремого об'єкту – малих річок.

На жаль, сьогодні в Україні спостерігаються ще випадки знищення малих річок повністю. Такий процес посилюється з кожним роком, що пояснюється збільшенням використання водних ресурсів малих річок, виробничою експлуатацією землі тощо. Але правової основи щодо відповідальності за знищення малих річок в законодавстві немає. В даному разі доцільно вести мову не про всі річки, а лише про малі, адже знищити в силу фізико-географічних характеристик середні чи великі річки майже неможливо. Тому в Кримінальному Кодексі України варто було б передбачити окрему статтю, яка б встановлювала відповідальність за знищення малих річок. До неї можливо включити і інші водні об'єкти, які найбільше піддаються знищенню. Необхідність такої статті продиктована життям, адже з кожним роком кількість малих річок зменшується. Наприклад, за останні тридцять років було знищено понад п'ять тисяч таких річок [6; с.321].

1. Водний Кодекс України //Відомості Верховної Ради України. - 1995.- №24.- Ст.189.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року //Закони України. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України. – 1997. – Т. 2. – С. 46-80.
3. Генсірук С.О. Региональное природопользование: Уч. пособие.- Львов: Світ, 1992.-336с
4. Колбасов О.С. Теоретические основы права пользования водами в СССР. – М.: Наука, 1972.- 326 с.
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради . – 2001. - № 25-26. - ст.131.
6. Плачинда С., Плотина О. В судьбе природы – наша судьба. – М., 1990. – 330с.
7. Петров В.В. Экологическое право России. Учебник для вузов. – М.: Изд-во БЕК, 1995.- 557с.
8. Шемшученко Ю.С., Мунтян В.Л., Розовский Б.Г. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды. – К.: Наукова думка, 1978. – 280 с.; с.62
9. Шумило А.М. Проблемы ответственности за нарушение водного законодательства: Дис. канд. юрид. наук. - Х., 1993.-171с.; с.77

Barchuk I.V.

The Features of Criminal Responsibility for Water Objects Contamination

The article is about some features of criminal responsibility of breaking norms about using small rivers according to ecological and criminal legislation in Ukraine. Author analyzes the stated problem and gives his own propositions in order to solve the problem.

Keywords: small river, obstruction, exhaustion, elimination defend of small river.